

Interieurs: blinde vlek van de monumentenzorg

'Dit gebied is volkomen onderbelicht, echt volstrekt onderbelicht,' zegt dr. P.W.F. Brinkman, hoofd van de afdeling registratie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. We praten over interieurs. 'Wat interieurs betreft hebben we een idee, maar meer ook niet. We hebben er geen cijfers over. En dat is wel eens triest.' Wie zich zo onomwonden uitlaat, heeft een plan voor betere tijden. Inderdaad heeft een werkgroep van de Rijksdienst een route uitgestippeld, die tot meer aandacht voor het interieur moet leiden. Blijvend.

Over het adembenemende interieur van de *Beurs van Berlage* schrijft het Monumentenregister niets. Hetzelfde geldt voor de grote meerderheid van beschermde objecten. Interieurs zijn echt de blinde vlek in de Nederlandse monumentenzorg. Zelfs het recente Monumenten Inventarisatie Project (MIP) bracht nauwelijks verandering in die situatie.

Oorzaken voor deze geringe aandacht zijn er wel aan te wijzen. 'Het samenstellen van een monumentenlijst was een kwestie van *geveltoerisme*: bekijken van geveltjes om te beoordelen of een monument geschikt was voor de lijst. Dat was namelijk al zo'n omvangrijke operatie dat men aan interieurs in dit kader nooit *systematisch* heeft gewerkt,' zo vertelt dr. P.W.F. Brinkman, hoofd van de afdeling registratie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. 'Incidenteel wel natuurlijk, er zijn wel degelijk interieurs beschreven, bijvoorbeeld van kerken. Soms lees je in de *redengevende omschrijving* – dat is de letterlijke tekst aan de hand waarvan de bescherming wordt vastgesteld – 'middeleeuwse kap' of iets dergelijks of er worden 'schilderingen' genoemd. Maar een systematische inventarisatie van interieurs is er niet. Dat die er moet komen is een ding dat zeker is. De tijd is er nu rijp voor.'

Formeel wordt een rijksmonument in zijn geheel beschermd, met inbegrip dus van het interieur. Maar zolang de tekst van de redengevende omschrijving de binnenuimte niet benoemt, heeft de monumentenbescherming geen been om op te staan als men het interieur wegbreekt.

Niet zelden waren het toevallige factoren die bepaalden of de redengevende omschrijving zo

nu en dan toch aandacht aan het interieur besteedde: de persoonlijk interesse van de toenmalige beschrijver speelde zeker een rol. Belangrijker echter was de mogelijkheid om een gebouw te *bezoeken*:

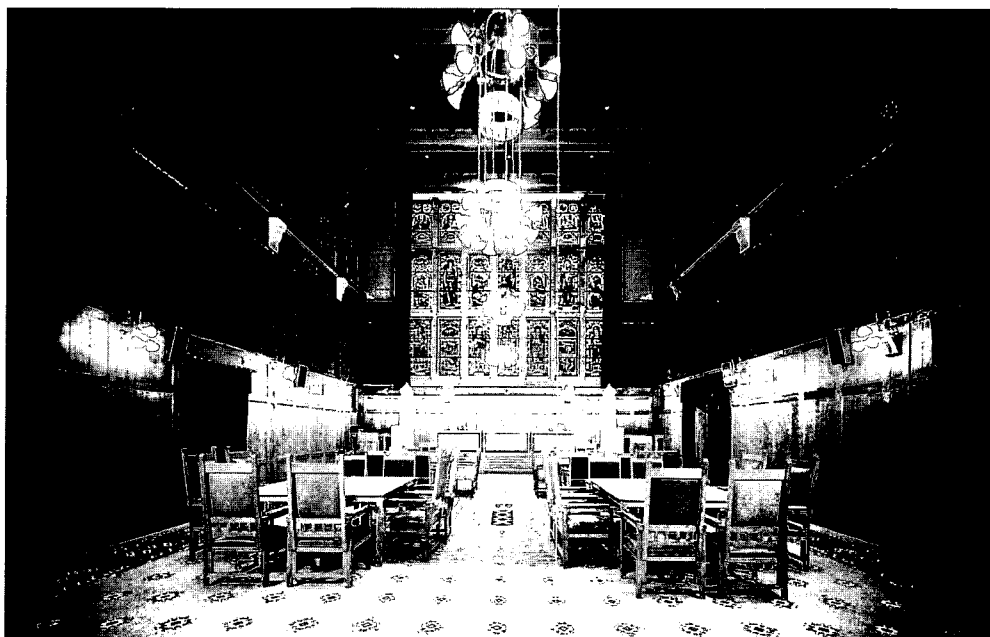
'Dat gaat bij kerken makkelijker dan bij woonhuizen! Toen men aan het begin van deze eeuw de buitenkant van monumenten begon te inventariseren, zei men al: het opmeten en beschrijven van het eigendom van anderen, kan dat zo maar? Nou, de onderneming zou nog aanzienlijk moeilijker zijn geweest, als ook de interieurs in de inventarisatie waren betrokken. Het is echt een probleem, nog steeds. Bedenk ook dat het register openbaar is, voor iedereen inzichtelijk. Dus ik kan me voorstellen dat monumenteneigenaren terughoudend zijn met het prijsgeven van al te veel interieurgegevens.'

Afschieten

Is belangstelling voor hun interieur in zekere zin bedreigend voor de eigenaars van monumenten, ze krijgen er ook iets voor terug. Brinkman: 'Ze worden zich ervan bewust wat voor schat ze bezitten. Het komt voor dat mensen niet weten dat ze een prachtig origineel plafond met moerbalken en kinderbinten bezitten, zodat ze het afschieten met gipsplaten en het bij de volgende ronde eruit halen. Als je hun erop zou kunnen wijzen hoe fraai dat is, gaan ze zich er ook voor interesseren. Ook *trappen* zitten in het verdomhoekje van het interieur. Van de waarde ervan is men zich vaak niet bewust. Als je iets van de geschiedenis van een interieurelement afweet, ga je het meer waarderen. De *opkamer* van een boerderij had zin, had een doel. Mensen vinden het vaak interessant en leuk als ze horen dat er zoveel te vertellen is over hun bezit, en gaan het koesteren. Terwijl ze misschien met plannen rondlopen om hem uit te breken.'

Zulke plannen werden echter heel vaak harde werkelijkheid. De verwoestingen zijn haast niet te tellen. Zo zijn van bekende Amsterdamse grachtenpanden vaak alleen nog maar de gevels intact gebleven, de rest is weggebroken. Maar om een voorbeeld aan te wijzen kan de heer Brinkman gewoon op zijn werkkamer in Zeist blijven zitten. Aan de overkant van het schitterende Rijksdienst-gebouw stonden tot voor enige tijd gevelschortjes zonder huizen erachter, slechts ondersteund door ijzeren binten, later werd er nieuwbouw aan vastgeplakt.

Berlagezaal in de Beurs van Berlage te Amsterdam. Het interieur is geheel van Berlage. Alleen de glas-in-lood-ramen zijn van Derkinderen.

Het geveltoerisme heeft zelfs tot vergeten juweeltjes geleid. Het komt voor dat men eenvoudig niet *wist* dat er achter een onopvallende gevel een vijftiende eeuwse kap zit. 'Potentiële monumenten, die door hun interieur van grote betekenis zijn, die niet eens op de lijst staan. Ook dat is een reden om te zeggen: dit gebied is volkomen onderbelicht, echt volstrekt onderbelicht.'

1999: Jaar van het Interieur

Er worden stappen gezet om in die leemte te voorzien. 1999 wordt het *Jaar van het Interieur*. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg wil een start maken met een *structurele* aanpak van het probleem. Er is een werkgroep opgericht. Deze wil eerst een *inventarisatieformulier* ontwerpen, zodat iedere beschrijver van interieurs op dezelfde manier te werk gaat. De formulieren worden gedigitaliseerd, en aan de monumentenregistratie van de Rijksdienst gekoppeld, zodat het ook mogelijk is om het zoekstelsel daarvan te gebruiken voor binnenruimten. Daardoor kunnen ook dwarsverbanden gelegd worden, vragen gesteld worden als: hoeveel opkamers in boerderijen heeft Noord-Holland? Het moet een formulier worden aan de hand waarvan je zonder heel gedegen voorkennis de binnenkant van een gebouw kunt *opnemen*. Ruim voor deze zomer moet het ontworpen zijn, het is de bedoeling om samen met studenten een aantal *proefopnames* van interieurs te doen.

Belangrijk?

De eerste en grootste lacune is gebrek aan kennis over binnenruimten. Brinkman: 'Een Amsterdamse restaurateur klaagde erover dat er ontstellend veel interieurs verloren gaan door onkunde, hij vroeg waar hij dat kon melden. Toen heb ik gezegd: waarom zijn die interieurs waar je het over hebt, zo belangrijk? We moeten eerst weten waar we het over hebben. Hoeveel zijn het er, wat is hun waarde dan? Documentatie gaat aan bescherming vooraf. Dat moet gauw gebeuren, daar gaan we nu dus mee aan de slag.'
Kunt u deze nieuwe taak erbij hebben?
'Alleen als we onze prioriteiten anders stellen. Daar wordt aan gedacht.' De RDMZ wil het niet alleen doen. In haar werkgroep-interieurs werkt ze al samen met mensen van de Rijksgebouwendienst, de Stichting Restauratie Ateliers in Limburg en anderen.

Monumentale interieurs beschrijven is nog geen *bescherming*. En moet er ook niet per se door gevolgd worden, vindt Brinkman die zich zeer terughoudend uitlaat over het beschermen van interieurs. 'Bescherming is een moeilijke zaak. Als je zegt: alles wat je beschrijft, gaan we beschermen, dan zegt ik: dat is een stap te ver. Dat kan niet. Begin eerst maar met te beschrij-

ven, dan zien we daarna wel verder. We gaan er wél van uit dat er samenwerking komt met degene die in een historisch pand woont. Men is over het algemeen best geneigd om aandacht te schenken aan een waardevol pand en heeft daar ook wat voor over. Maar het vingertje in de lucht: 'wij gaan uw interieur beschermen', dat is de omgekeerde volgorde, dat werkt niet. Het is veel belangrijker om creatieve voorbeelden aan te reiken van hoe je met een historisch interieur om moet gaan. Stel dat een eigenaar zegt: 'Ik ben te lang om in die bedstee te liggen.' Dan moet je voorbeelden kunnen geven van wat je er mee kunt doen, hoe anderen dat gedaan hebben. Ons grote probleem op dit moment is gebrek aan kennis. We weten wel veel van bepaalde details van binnenruimten, bijvoorbeeld van trappen, plafonds, kleurafwerkingen, schilderingen, maar minder over de platvloersere, doordeweekse zaken, zoals ruimte-indelingen. Die leemte moet worden opgevuld.'

Bescherming niet afdwingen

Ik dring nog wat aan. Zullen *over vele jaren* de interieurs van woonhuismonumenten op grote schaal wettelijk beschermd worden? Brinkman denkt van niet. 'Wel wordt het Register uitgebreid, de beschrijvingen van binnenruimten moeten daar wel in, maar dan als een aanscherping, een verduidelijking van de redengevende omschrijving, zonder de *status* van redengevende omschrijving. Ik zou niet zo ver willen gaan dat de documentatieronde die wij voorzien, automatisch moet leiden tot afgedwongen bescherming. Daar moet je het ook niet van hebben. Bescherming is nauwelijks afdwingbaar. Bescherming is heikel omdat men zich beknot kan voelen om te doen wat men met een huis wil. De echte bescherming zit hem in de bewustwording van de mensen, die zeggen: blijf van mijn spullen af, dat is heel waardevol wat ik heb, dat is iets heel bijzonders.'

Interieur-MIP niet haalbaar

De plannen van de Rijksdienst zijn voorlopig bescheiden. Zo is een systematische inventarisatie van Nederlandse interieurs, een *'interieur-MIP'*, eenvoudig niet haalbaar. Het gaat tenslotte om *tienduizenden* interieurs. Beter is het mee te liften met bestaande projecten, denkt Brinkman. Gebruik maken van een project, bijvoorbeeld rond het thema *boerderijen in Zeeland*: 'als jullie toch bezig zijn, is het dan mogelijk om de interieurs mee te nemen?'

De RDMZ wil ook anderen gaan interesseren voor interieurs. Onder meer de academies voor bouwkunst: ze zouden het thema *omgaan met interieurs* kunnen opnemen in hun lesprogramma's. 'Architecten vinden interieurs vaak een lastpost, dat ze het liefst wegbreken, om ruimte te maken voor hun eigen creativiteit.'

Commentaar

Dit gebied is volkomen onderbelicht, echt volstrekt onderbelicht. Dat vertelde dr. P.W.F. Brinkman, hoofd van de afdeling registratie van de RDMZ redacteur Bert Franssen over interieurs. Een onderdeel van onze monumenten, dat vrijwel vogelvrij is als gevolg van de bepaling in de Monumentenwet, dat bij herbestemming van een monument de nieuwe functie het primaat heeft. Bij het samenstellen van de officiële monumentenlijst werd destijds voornamelijk naar de buitenkant gekeken. 'Geveltoerisme' noemt Brinkman dat. Een klus echter, die al dermate tijdrovend was, dat men aan de interieurs niet meer toe kwam. Veel monumenten zijn bovendien moeilijk toegankelijk zodat de kans op beschrijving (en bescherming) van een interieur nog kleiner wordt. De Rijksdienst wil verandering brengen in deze onduidelijke situatie. De tijd is er rijp voor. Belangrijke interieurs overleven vaak nog wel maar interessante details lang niet altijd en onbekende interieurs zijn praktisch vogelvrij. De dienst wil nu systematisch ook interieurs gaan beschrijven. Want documentatie gaat vooraf aan bescherming. Pas opneming in de 'redengevende omschrijving' geeft de beschermer enig houvast maar zelfs dat garandeert nog niet altijd bescherming. Nog voor de zomer wordt er een inventarisatieformulier ontworpen, zodat elke beschrijver op dezelfde manier te werk gaat. Een inventarisatie zo omvangrijk als een MIP zit er echter voorlopig niet in. De RDMZ wil zich beperken tot het 'meeliften' met bestaande projecten. Een beperking, die niet al te veel ambitie verraadt. Men zou moeten bedenken, dat nog dagelijks onderdelen van interessante interieurs vaak gewoon uit onwetendheid worden weggegooid.

J.K.

Nieuwe jas voor Heemschut

Heemschut heeft een kleine gedaanteverwisseling ondergaan. Dit april-nummer heeft een nieuwe frisse lay-out gekregen. Redactie en vormgever Roelof Koebrugge hebben gekozen voor heldere, nieuwe en beter leesbare letters, de optima en de janson, die konsekwent ook voor de koppen wordt gebruikt. Bovendien is de hele bladspiegel luchtiger geworden, zodat het tijdschrift nog meer uitnodigt tot lezing. Ook is de verhouding tekst/beeldmateriaal veranderd ten gunste van meer illustratie.

Zie vervolg pag. 39